

บทบรรณาธิการ

นอกเหนือจากบทความวิชาการซึ่งเป็นเนื้อหาหลักของวารสารอยู่แล้ว *หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย* ฉบับที่ 11 กันยายน-ธันวาคม 2557 นี้มีคอลัมน์พิเศษเพิ่มขึ้นมาใหม่ 2 คอลัมน์ คือ **หนึ่ง** *บันทึกถอดเทปปาฐกถาในการสัมมนาเรื่อง การเขียน “ประวัติศาสตร์” สถาปัตยกรรม : ความจริงในอดีตหรืออดีตที่ถูกทำให้จริง* ที่นำเสนอโดยศาสตราจารย์พิเศษศรีศักร วัลลิโภดม ณ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ 15 พฤศจิกายน 2556 และ **สอง** *คอลัมน์บทวิจารณ์* ที่เปิดให้ผู้ที่สนใจส่งบทวิจารณ์ หนังสือ บทความ นิทรรศการ และสถาปัตยกรรม ตลอดจนเกร็ดความรู้ทางประวัติศาสตร์ เช่น การบรรยายภาพเก่า ทั้งนี้เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์และทบทวนความรู้ที่เคยมีมาในรูปแบบบทความขนาดสั้นที่เลือกสรรกลั่นกรองโดยบรรณาธิการให้อ่านกันเพลินๆ โดยไม่จำกัดว่าต้องอยู่ในรูปของบทความวิชาการขนาดยาว

สำหรับบทความวิชาการที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิแบ่งได้เป็น 3 แนว ได้แก่ ประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่, ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

บทความแรกใน *ประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่* เป็นบทความ “กำเนิด ‘ภูมิภายา’ และพื้นที่สมัยใหม่ของล้านนา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดย ดร. โดม ไกรปกรณ์ บทความนี้ประยุกต์ข้อเสนอของธงชัย วินิจจะกูล เรื่อง “กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิภายาของชาติ” ที่ว่า เหตุที่ประเทศไทยมีรูปร่างทางภูมิศาสตร์อย่างเช่นทุกวันนี้เป็นผลจากชัยชนะของแนวคิดตะวันตกเรื่องดินแดนแบบรัฐสมัยใหม่ ผู้เขียนได้ใช้งานชิ้นนี้เป็นตัวแบบทางทฤษฎีในการศึกษารูปร่างทางภูมิศาสตร์ของดินแดนล้านนา โดยใช้เอกสารประวัติศาสตร์ล้านนา และงานวิจัยอื่นๆ เกี่ยวกับล้านนาประกอบ ผลการศึกษาเน้นย้ำข้อเสนอของธงชัย วินิจจะกูล หากแต่เน้นพิจารณาพื้นที่ที่เคยเป็นล้านนามาก่อน บทความที่ 2 ชื่อ “ศูนย์กลางพระนครในสมัยต้นรัตนโกสินทร์” โดย ดร. ณัฐวุฒิ ปรียวนิตย์ ผู้เขียนศึกษากการก่อสร้างศูนย์กลางเมืองสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเปรียบเทียบกับศูนย์กลางเมืองสมัยอยุธยาว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร โดยใช้งานวิจัยอื่นๆ ที่ว่าด้วยเรื่องอำนาจการเมือง พุทธศาสนา และประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 ประกอบในการศึกษา การศึกษาชี้ให้เห็นว่าการก่อตัวของศูนย์กลางเมืองสมัยรัตนโกสินทร์นั้นเป็นผลจากการหลอมรวมอำนาจฝ่ายอาณาจักรกับศาสนจักรเข้าด้วยกัน ในลักษณะที่อำนาจฝ่ายอาณาจักรอยู่เหนือศาสนจักร ทั้งนี้เพื่อสร้างความชอบธรรมทางการปกครองและความมั่นคงให้กับรัฐ บทความที่ 3 โดยชิวลิทธิ บุญเกียรติ เรื่อง “การเมืองเรื่อง ‘ย่านประวัติศาสตร์’ ในสิงคโปร์” ผู้เขียนได้ศึกษาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและการพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์ในสิงคโปร์ โดยใช้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่เมืองสิงคโปร์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาเหล่านั้นประกอบในการศึกษา ผลการศึกษาได้ตั้งคำถามถึงความเหมาะสมของการพัฒนาพื้นที่ประวัติศาสตร์สิงคโปร์ว่าประสบความสำเร็จหรือไม่ หรือแท้จริงแล้วเป็นเพียงฉากที่รัฐบาลสิงคโปร์สร้างขึ้นเอง บทความสุดท้ายของ *ประวัติศาสตร์เชิงพื้นที่* เสนอโดย ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ เรื่อง “องค์กรวมภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเรือนที่อยู่อาศัยในลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” ผู้เขียนลงพื้นที่ศึกษาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยใช้กรอบคิดเกี่ยวกับ *ภูมิทัศน์วัฒนธรรม* การศึกษาเป็นลักษณะการพรรณนาถึงสภาพภูมิศาสตร์ ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน และสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยของพื้นที่ศึกษา

สำหรับบทความเชิง *ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม* มีทั้งสิ้น 7 บทความ บทความแรกชื่อ “การสร้างพื้นที่อภิมหาวิหารและพุทธศิลป์แบบแพนตาซีของวัดพระธรรมกาย” โดย ภิญญพันธ์ พจนนลาวัณย์ บทความนี้ผู้เขียนได้ใช้แนวคิด Megachurch เป็นตัวนำในการศึกษาการสร้างพื้นที่สถาปัตยกรรม การประชาสัมพันธ์ และการโฆษณาเพื่อสร้างแรงจูงใจของวัดพระธรรมกาย โดยนำเสนอว่าสถาปัตยกรรมและทัศนศิลป์ของวัดธรรมกายที่มีรูปแบบฉีกออกไปจากพุทธศิลป์แบบจารีตประเพณีของไทยนั้น มีความสอดคล้องเป็นไปในทางเดียวกับแนวคิดและจักรวาลวิทยาของวัดในแบบ Megachurch บทความที่ 2 เรื่อง “มองสถาปัตยกรรมผ่าน ‘ความสะดวกสบาย’ ในโลกไร้เทคโนโลยี” โดยเพียงอ้อ พัทยากร ผู้เขียนมองความหมายของ “ความสะดวกสบาย” ทางสถาปัตยกรรม ว่าเป็นแนวคิดที่ไม่หยุดนิ่ง

แต่ผันแปรไปตามกาลเวลาและสถานที่ โดยทำการศึกษาผ่านสถาปัตยกรรมทั้งตะวันตก (อิตาลี อังกฤษ เยอรมัน) และตะวันออก (ญี่ปุ่น) บทความที่ 3 โดย ผศ. เพ็ญพรรณ เจริญพร เรื่อง “เรื่องเก่าที่ต้องเล่าต่อ : พระเจดีย์ศรีสุริโยทัย” ตั้งข้อเสนว่าพระเจดีย์ศรีสุริโยทัยที่เห็นอยู่ทุกวันนี้เป็นองค์ที่สร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 6 โดยสร้างขึ้นแทนพระเจดีย์องค์เดิมที่ถูกรื้อถอนไปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ และคำบอกเล่าของผู้คนในอดีตและปัจจุบันประกอบการศึกษา รวมทั้งนำเสนอว่ารูปแบบของเจดีย์สุริโยทัยองค์เดิมนั้นน่าจะมีหน้าตาใกล้เคียงกับพระเจดีย์วัดวังชัย และพระเจดีย์รายทรงกลม วัดมหาธาตุ อูธูยา

บทความที่เหลือในส่วนนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทและปริญญาเอก เริ่มด้วยบทความเรื่อง “รูปแบบพระปราสาทและสถาปัตยกรรมที่มียอดปราสาทในรัชกาลที่ 4-6” ของ พัสตราภรณ์ แก่นพรม ที่ตั้งคำถามถึง “การเสื่อมความนิยม” ในการก่อสร้างพระปราสาทไทยว่าเริ่มปรากฏภายหลังสมัยรัชกาลที่ 3 อย่างไรก็ดีที่เข้าใจกันนั้นจริงหรือไม่ โดยศึกษาจากสถาปัตยกรรมที่มีรูปแบบพระปราสาทในสมัยรัชกาลที่ 4, 5 และ 6 และชี้ให้เห็นว่ายังคงมีความนิยมสร้างพระปราสาทอยู่ภายหลังรัชกาลที่ 3 อย่างไรก็ดี เพียงแต่มีรูปลักษณะเปลี่ยนไปในลักษณะกลมผสมกับอาคารอื่นๆ ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคนิคและวัสดุด้วยอิทธิพลของตะวันตก บทความถัดมาเรื่อง “แนวทางการสันนิษฐานรูปแบบเจดีย์วัดอวาสใหญ่ กำแพงเพชร” โดย ภาณี อินทร์เล็ก เป็นการศึกษาเพื่อสันนิษฐานรูปแบบเจดีย์จากโบราณสถานที่ยังเหลืออยู่ โดยใช้เอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองกำแพงเพชร และการสำรวจซากอาคารที่เหลืออยู่ในปัจจุบัน ตลอดจนศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางศิลปกรรมกับโบราณสถานร่วมสมัยเดียวกันในที่อื่นๆ เพื่อเสนอรูปแบบดั้งเดิมที่น่าจะเป็นไปได้ของเจดีย์วัดอวาสใหญ่ บทความ “สังฆกรรมวิธีในจิตรกรรมฝาผนังวัดปทุมวนาราม” โดย ดร. นฤมล สารการบริรักษ์ ศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดปทุมวนารามว่าแต่ละภาพแสดงสังฆกรรมวิธีตอนใดในพระพุทธศาสนา โดยชี้ให้เห็นว่ารัชกาลที่ 4 โปรดให้เขียนภาพดังกล่าวขึ้นเพราะทรงมีพระราชประสงค์ให้พระสงฆ์ปฏิบัติพระวินัยโดยเคร่งครัด และเพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการทำสังฆกรรมที่ถูกต้อง บทความสุดท้ายคัดมาจากส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอก คือ บทความของ ดร. ไรพัตย์ ภูชีรสวกรณ์ เรื่อง “โบสถ์วิหารแบบล้านช้าง ภาคสุพรรณภูมิ : รูปแบบ ลักษณะเฉพาะ พัฒนาการและเปลี่ยนแปลง” บทความนี้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหาบทความเป็นการสรุปพัฒนาการของสิมอีสาน และนำข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการล่มสลายของสิมอีสานที่นักวิชาการคนอื่นๆ เคยศึกษาไว้มาเสนอ พร้อมสรุปเป็นข้อคิดเห็นของตนเอง ร่วมกับการนำเสนอแผนภูมิในประเด็นต่างๆ เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

บทความวิชาการในส่วนสุดท้ายนี้เกี่ยวกับ **การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม** ประกอบด้วย 2 บทความ บทความแรกเรื่อง “การสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลอาคารที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ บริเวณชุมชนตลาดเก่าท่าม่วง อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี” โดย ปริญญา ชูแก้ว บทความนี้เป็นการนำเสนอผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการของผู้วิจัยที่ดำเนินการร่วมกับชุมชนและเครือข่ายสถาบันการศึกษา เนื้อหาบทความเป็นการพรรณานายละเอียดด้านต่างๆ ของชุมชนที่ศึกษาและตัวอย่างมรดกวัฒนธรรมในชุมชน เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการอนุรักษ์ต่อไปได้ในอนาคต บทความถัดมาเรื่อง “โขน ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21-25 รูปแบบ เทคนิค และแนวคิดของกลุ่มสกุลช่างลำปาง” โดย ธัญญากร ศรีระยา เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการร่วมกับคนในชุมชนเช่นเดียวกันกับการจัดทำฐานข้อมูลอาคารอนุรักษ์ตลาดท่าม่วง เนื้อหาบทความเป็นการนำเสนอผลการจัดจำแนกขุมประตูป้องกันต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาภาคสนาม โดยชุมชนสามารถนำข้อมูลวิจัยไปใช้เพื่อการอนุรักษ์ในอนาคตได้เช่นกัน

หวังว่าบทความในเล่มนี้คงสามารถเพิ่มองค์ความรู้และสามารถจุดประเด็นให้เกิดข้อถกเถียงทางวิชาการด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมไทย และการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแก่ผู้ที่สนใจ อนึ่ง ในการจัดทำวารสาร **หน้าจั่ว** ฉบับที่ 11 นี้ คณะผู้จัดทำได้รับความอนุเคราะห์จากกองบรรณาธิการ และนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาคัดกรองเลือกสรรและพิจารณาบทความ จึงขอแสดงความขอบคุณทุกท่านมา ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

พินัย สิริเกียรติกุล

พฤศจิกายน 2557